

uxores sortiri debeant, » ab Ecclesiæ enim Romanæ disciplina abhorret.

XXIV. Alterum caput, unde supposito patet subjectorum canonum epistolæ Joannis II est responsio ad consultat. 2. « De episcopis presbyteris, 40 diaconibus damnatis, » quæ cum causa Contineliوسي convenit. Zacharias enim reponit unicuique canonem apostolor. 29, omissis cæteris. Si autem Joannes anno 534 antequam Italiam barbaries invaderet, duos apostolorum canones, totidem Antiochenos adiciens, horum postremum, qui est 15 contra appellationes ad sanctam sedem, adhibere non esset veritus, quidni Zacharias, barbarie jam undique effusa, qui præterea canones alios sanctæ sedi contrarios se adhibuisse non sensit, aut hunc, aut ex aliis aliquem in causa eadem attulit? Cum præsertim Cresconio duce Dionysianam percurreret collectionem? Quia scilicet tam in contumeliosi persimili causa, quam hac in consultatione, Antiocheni canones abs re erant, et solum ad iustorum molimina accommodati, cujus patria et ætas quæri debent in provinciis Rhemensi, et Moguntina post Ludovici Pii exactionem: occurrunt enim cum Hincmaro episcopi alii plures appellationum osores. Sed de his alibi clarius. Audiatur nunc Zacharias ipse singillatim probans quæ hucusque sunt dicta.

III.

41 ITEM EPISTOLA a ZACHARIÆ PAPÆ

AD DOMNUM PIPPINUM MISSA,

Quæ prætitulata est sub majorum domus nomine, eo quod nondum in regis dignitate esset elevatus, una cum capitulis suis consultis; etiam [Lamb., Gent., a jam] dicto domno Pippino, vel sacerdotibus in partibus Franciæ, qualiter respondendum, scripsit jam dictus pontifex.

[Ann. Dom. 748, Cod. Can. v, chron. 3.]

ARGUMENTUM. — Consultationi Pippini principis, et Francorum capitulis septem et viginti ecclesiæ illius pessumdatae depravatam disciplinam, presulumque et cleri inscitiam patefacienti, singillatim respondet novo exemplo per canones versionis Dionysianæ juxta Breviar. Cresconii, antiquo sanctæ sedis more collectiones canonum aversantis non penitus derelicto.

» Domno excellentissimo atque Christianissimo Pippino majori domus, seu dilectissimis nostris universis episcopis ecclesiarum, et religiosis abbatibus, atque cunctis Dominum timentibus principibus, in regione Francorum constitutis, Zacharias episcopus sanctæ Dei catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ in Domino salutem; gratia vobis et pax a Deo Patre omnipotente, et Domino Jesu Christo unico Filio ejus, et ab Spiritu sancto ministretur c.

Gaudio magno gaudemus in Domino, addiscentes

a Pontifex creatus anno salutis 741, obiit 752. GREYS.

b Ætas hujus epistolæ figenda cum Cointio an. 748, nisi forte sub finem 747 data fuit. Nam Pagii contrariæ opinio, datam nimirum Januar. mense 747, corrumpit ex ipsa inscriptione ad Pippinum, penes quem summa rerum erat. Nam Carolomannus eod. an. 747 per Zachariæ manus monachum induerat, ut habent Annal. Fulden. Baron. eam refert ad an. 744, et ibi pag. n. 3, Cointium nequidquam arguit. Mansius (ad pag. 747, n. 2.) conjectura ex documentis assequitur Carolomannum ex Francia profectum esse post diem 6, Jun. CENN.

c Ex. lat. tom. IX Bar., an. 744, et Cent. 8, c. 10. Ib.

A per relationem sublimissimi et a Deo servati prædicti filii nostri Pippini vestram omnium bonam conversationem, et quod in bonis et Deo placitis dispositionibus, unanimes atque cooperatores estis. Ita [Lamb. add. ut] et Ecclesiæ Dei et venerabilia loca per universam vestram provinciam 42 sita, atque earum præsules sacerdotes et religiosi abbates, ut concedet, in sancto habitu et conversatione sacerdotali conservetis [Lamb., conversetis], vacantes orationibus, insistentes precibus ad implorandam divinam potentiam, et coelitus victoriam tribuendam adversus paganos [Lamb., Gent., paganos] et infideles d gentes propugnatoribus vestris. Etenim vobis in vera confessione et simplici corde ad Dominum accedentibus, sicut Moyses, ille amicus Dei, orando pugnabat B (Exod. xvii), et Jesu Nave [Baron. et Centur., et Jonathas] cum populo Israel bella Domini præliando, vincebat, ita et vos agere oportet, charissimi mihi, ut sitis adjuvatores populo vestro orando, et bonis actibus inherendo, declinantes a curis et negotiis sæcularibus. Scriptum est enim: *Vacate et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. xlv)*. Et iterum: *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescant (Ps. xxxiii)*.

Principes et sæculares homines atque bellatores convenit curam habere et sollicitudinem contra inimicorum astutiam, et provinciæ defensionem; præsulibus vero, sacerdotibus atque Dei servis pertinet salutaribus consiliis et orationibus vacare, ut vobis orantibus, et illis bellantibus, Deo præstante, provincia salva persistat, fiatque vobis in salutem, laudem et mercedem perpetuam. Ex hoc quippe præsulatus vester apparebit in sanctitate, et principatus dilecti filii nostri Pippini approbabit [Gent., approbabitur] per subjectorum potestatem et bonum dispositum. Itaque ut flagitavit a nobis, cum vestro consulti, superius effatus filius noster Pippinus, ut de omnibus capitulis, quibus innotuit, responsum demus, in quantum Domino dante valemus, de unoquoque capitulo inferius conscriptum, juxta quod a sanctis Patribus traditum habemus, et sacrorum canonum sanxit auctoritas c, etiam et nos quod Deo inspirante apostolica auctoritate decernere potuimus, mandavimus in responsis.

D 43 Primum capitulum: « Quomodo honorari debeat metropolitani episcopus a chorepiscopis et parochialibus presbyteris. » In canone sanctorum apostolorum capitulo tricesimo quinto scriptum est: « Epi-

d Saxones puta continuis bellis petitos, quod pontifex et sanctus Bonif. litteris (Codd. Bonif.) et Carolomanni viva voce probe norat: hi enim pagani erant et infideles.

e In speculis a Deo constituti, ut vigilantie nostræ diligentiam comprobantes, et quæ coercenda sunt rescemus, et quæ observanda sunt sanciamus; aiebat Cælestinus episcopus Viennens. et Narbonen. [cp. xi]. Ita nunc Zachar. omnibus episcopis Franciæ; summa enim Petri successorum auctoritas nullis canonum et decretorum collectionibus præscribitur; quibus, tametsi utitur brevitate ergo, de suo tamen opportune addit, quæ Franciæ tum temporis erant opus, ut videbimus.

scopos gentium singularum scire convenit quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, et nihil amplius, præter ejus conscientiam, gerant; cum illi soli singula [*Lamb., Gent.,* quam illa sola singula], quæ parochiæ propriæ, et villis quæ sub ea [*Lamb. add. sunt*], competant; sed nec ille præter omnium conscientiam faciat aliquid. Sic enim unanimitas erit, et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto. »

Item in canone Antiocheni concilii capitulo nono continet [*Lamb., Gent.,* continetur] ita: « Per singulas regiones episcopos convenit nosse metropolitanum episcopum totius provinciæ sollicitudinem gerere, propter quod ad metropolim omnes undique qui negotia videntur habere concurrent [*Lamb., concurrere debeat*]; unde placuit eum et honore præcellere, et nihil amplius, præter eum, cæteros episcopos agere, secundum antiquam a Patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum quæ ad suam diocesim pertinent possessionesque subjectas. Unusquisque enim episcopus habeat suæ parochiæ potestatem, ut regat juxta reverentiam singulis competentem, et providentiam gerat omnis possessionis quæ sub omni [*Lamb. add. ejus*] est potestate. Item, ut presbyteros et diaconos ordinet; et singula suo judicio comprehendat. Amplius autem nil agere tentet præter antistitem metropolitanum. Nec metropolitanus aliquid gerat, sine cæterorum sacerdotum consilio. »

Item ex libro Decretorum beati Leonis papæ capitulo 32 continetur: « Igitur secundum sanctorum Patrum canones Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura, prætenditur, jus traditæ ubi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita ut a regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant, aut in habitu, aut in ingressu sanctitatis. » Nam et nos ab apostolica auctoritate subjungimus ut episcopus juxta dignitatem suam indumentis utatur; simili modo presbyteri

^a *Gent. habet: antefatum metropolitanum. Nec metropolitanus gerat; et monet vocem aliquid aliam, ut videre est, et recentiori atramento interpositum esse.*

^b *Verba hæc: aut in habitu, aut in ingressu sanctitatis, non leguntur in Leonis epist. (84, cap. 2). In iis, quæ mox decernit notandum quod octavo etiam sæculo monachismus erat uniformis, et vitæ genere distinguebatur a clero, Holsten. (Ad Cod. Reg. præf. c. 3), quamquam eod. tempore sancti Bonifacii opera ordo sancti Benedicti propagaretur in Francorum regno. Præterea notandum parochos in suburbiis constitutos appellari presbyteros cardinales, communi olim nomine episcoporum, presbyterorum, diaconorum, qui alicui addebantur ecclesiæ. Qua ex consuetudine nominis, officii similitudinem parum scire aliqui deducunt in sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus.*

^c *De chorepiscopis uberrime Thomassin (De Benef. 1, II, c. 1). Responso pontificis ad hoc primum caput aptissima: nam de metropolitani præstantia alios inter episcopos auctoritate canonum et decretorum loquitur, et chorepiscoporum munia patefacit; sic arrogantiam chorepiscoporum illudit. Si siqui-*

cardinales, et qui [*Lamb., Gent.,* et si] monachica vita velle habeant vivendi, plebi quidem sibi subjectæ præclariori veste induti debitum prædicationis persolvant, et in secreto propositum servent sui cordis; ut qui videt in abscondito Deus, reddat illis in palam. Scriptum quippe est: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini (Ps. iv)*. Non enim nos honor commendat vestium, sed splendor animarum.

Monachi vero lanea indumenta, juxta normam et regulam monachicæ disciplinæ, atque traditionem sanctorum probabilium Patrum, sine intermissione utantur. Si enim abrenuntiantes ea quæ sæculi sunt, tota se Deo intentione contulerunt, de omnibus licitis [*Lamb., Gent.,* illicitis] debent abstinere, ut quantum corpori suo sustinuerint laborem, tantum remunerationis præmium a Deo percipere mereantur. Apostolis quippe divinum datum est mandatum, duas tunicas non habendi (*Matth. x*). Tunicas dixit Christus, utique laneas, non lineas; qui ergo obedierit Dominico præcepto, bonis actibus inhærens, habebit vitam æternam.

Item ex canone Antiocheni concilii capitulo decimo, de his qui vocantur chorepiscopi decretum est: « Qui in vicis, vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, et ut episcopi consecrati sint, tamen sanctæ synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, et gubernent subjectas sibi ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint; ordinet etiam lectores, et subdiaconos, atque exorcistas, quibus promotiones istæ sufficiant. Nec presbyterum vero, nec diaconum audeant ordinare præter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est. Si quis autem transgredi statuta tentaverit, depositus, quo utebatur honore privetur. Chorepiscopum vero civitatis episcopus ordinet, cui ille subjectus est. »

Secundo capitulo de episcopis presbyteris, et diaconibus damnatis, quo pristinum officium usurpare

dem cum aliud non essent quam vicarii foranei episcoporum, his dignitate pares esse ambiebant: idcirco quærent quomodo metropolis debeat honorare. Procedente tempore eo usque petulantia eorum crevit, ut Leo III et Carolus Magnus hunc hierarchiæ ordinem in Francia extinguere necesse habuerint. (Vide *Capitular.* lib. vi, cap. 119; lib. vii, cap. 187, 325, 328) presbyteros etiam et diaconos ordinare præsumperant (Labbe, *Concilior.* tom. VII. p. 1169 seqq.). De iisdem iterum sermo est infra, cap. 4.

^d *Sanctus Cyprianus (ep. 68) episcopus lapsos ait ad penitentiam quidem posse admitti, ab ordinatione autem cleri, atque sacerdotali honore prohiberi. Sanctus Basil. (can. 51): Canones indefinite ediderunt, unam in eos qui lapsi sunt penam decerni jubentes: a ministerio scilicet motionem. Hieronymus (Adv. Jovin. lib. 1): Non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat: alioquin, etc. Præterea Siricius ad Himer., c. 7; sanctus Innocentius ad Victricium cap. 9, ad Exsuperium c. 1, et Leo Magnus epist. ad Rusticum cap. 2, suppeditassent quæ tempori magis congrua erant, nisi hac nova via incedere maluisset.*

non debeant: Ex libro Canonum sanctorum apostolorum capitulo vicesimo nono dictum est: « Si quis episcopus aut diaconus depositus iuste super certis criminibus, ausus fuerit attrahere ministerium dudum sibi commissum, hic ab Ecclesia penitus abscindatur. »

Tertium capitulum de presbyteris ^a supervenientibus [Greta., superbientibus] ex concilio Carthaginense capite undecimo: « Si quis presbyter contra episcopum suum inflatus schisma fecerit, anathema sit. Ab universis episcopis dictum est ^b: Si quis presbyter a praeposito suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari; quod nisi fecerit, sed superbia, quod absit, inflatus, secernendo se ab episcopi sui communione subluserit, ac separatim cum aliquibus [Lamb. add. schisma] faciens, sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur, et locum amittat. Si querimoniam justam adversus episcopum non habuerit, inquirendum erit. »

Quartum capitulum de presbyteris agrorum, quam obedientiam debeant exhibere episcopis et presbyteris cardinalibus ex concilio Neocæsariensi capitulo 13 ita continetur: « Presbyteri ruri et in ecclesia ^c civitatis, episcopo praesente, vel presbyteris urbis ^d ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificationem dare calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, et ad dandam orationem vocentur, soli dare debeant. Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam septuaginta videtur esse [Lamb., Gent., videntur esse]; ut quod ministraverunt ^d propter studium quod erga pauperes exhibent, honorentur. »

Quintum capitulum de monachis, id est, ancillis Dei, de quibus flagitatum est, si liceat eas ad missarum solemnias, aut sabbato sancto publice lectiones legere, et ad missas psallere, aut alleluia, vel responsorium. De his in libro Decretorum beati Gelasii papae cap. 23 ^e destinatum est: *Quod nefas sit feminas*

^a Capitular. (lib. 1, c. 37) et Labbæi (Concil. tom. VII, p. 978) hoc caput ita conceptum videtur: *ut nullus presbyter contra suum episcopum superbire audeat*. Neque undecimum duntaxat can. Carthag. invenies, sed et decimum, et apostolor. 52.

^b Lamb. habet: *dictum est anathema*. Post verba *dictum est*, ait Gentilotus, sequitur in ms., ad marg. quidem, si non eadem, saltem antiquissima manu scriptum, *anathema sit*.

^c Lamb. et Gent.: *presbyteri ruri in ecclesia*; a Tengenagelio emendatum esse ruri et admonet Gentilotus.

^d Lambecius legit *ut comministri autem*, ut est in versione Dionysiana: cum autem Tengenag. et Gentilot. nihil mutant, ita esse in cod. ms. tenendum est.

^e Mendosus numerus: nam vel Dionysio, qui hanc unam in suam collect. retulit, est cap. 26. Huc respexit Constant. (Rom. Pont. ep. tom. I, p. 85) licet Bonifacio Mogunt. tribuat interrogationem. Certe hac Zachariae auctoritate decretum Soteri tributum de monachis, nomine tum ignoto, quod item Bonifacio I ascribitur, utriusque in lib. Pontificali, evertit: se nil antiquius nosse aieni can. 44 Laodic. *Quod non oporteat mulieres ingredi ad altare*. Vide plura

sacris altaribus ministrare, vel aliquid ex his, quae virorum sunt officii deputata, praesumere. « Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinarum rerum subliisse despectum ^f ut feminae sacris altaribus ministrare firmentur, cunctaque quae non nisi virorum famulatu deputata [Lamb. add. sunt], sexum, cui non competit, exhibere; nisi quod omnium delictorum, quae singulatim perstrinximus, noxiorum reatus [Lamb., Gent., reatus omnis et crimen] eos respicit sacerdotes, qui vel ista committunt, vel committentes minime publicando pravis excessibus se favere significant. »

Sextum capitulum de viduis, si possint in propriis habitaculis suis salvare animas. Item ex eodem libro, cap. 21, ita continetur: ^g *Ut viduae ^h non violentur a pontificibus, et si professam continentiam, proposito mutato, calcaverint, ipsae per [Gent., pro] se rationem Deo pro suis sint actibus reddituræ.* « Nam de viduis sine ulla benedictione ⁱ velandis superius latius, duximus disserendum, quae si propria voluntate professam primi conjugii castitatem, mutabili mente calcaverint, periculi ejus intererit, quali Deum debeat satisfactione placare. Sicut enim si se forsitan continere non poterat secundum Apostolum, nullatenus nubere vetabatur: sic habitam secundum deliberationem ⁱ, promissam Deo pudicitiae fidem debuit custodire. Nos autem nullum talibus laqueum debemus injicere: sed solum adhortationes praemii sempiterni, poenasque proponere divini iudicii, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo reddat intentio. »

Septimum capitulum de laico pellente suam conjugem, ex canone sanctorum apostolorum cap. 48 i. « Si quis laicus uxorem propriam pellens, alteram vel ab alio dimissam duxerit, communionem privetur. »

Octavum capitulum de presbyteris et diaconibus, qui se a ministerio ecclesiastico subtrahunt, et seorsum collectas faciunt, ex canone Antiocheni concilii

ap. eumd. cit. I. Alia tamen est Francor. quaestio; alia pontificis responsio.

^f Gent. dicit Tengenagelium. correxisse *tantam rerum sub... despectum* ponendo *rasura tantum divinarum rerum subiisse*.

^g Alia et hic quaestio, alia solutio: propius rem attigit Nicolaus I (Resp. 87 ad Bulg.). Viduas enim cogendas non esse aieni ad ingrediendum monast. Sciendum est, prosequitur, quoniam aliae sunt virtutes sine quibus ad vitam ingredi non possumus, aliae vero sunt, quae non nisi a sponsore requiruntur.

^h Sic habet Tengenagelium qui verba a pontificibus, quae in manuscripto desunt, apposuit. Lamb. legit: *non velentur, et...*; Gent., *violenter*.

ⁱ Lamb., Gent., Bar.: *sic habita secum deliberatione*.

^j Erat concil. Agathen. can. 25, maxime ad rem faciens. Erat praeterea Innoc. epist. ad Exuperium, quae etiam exstat in collectione Dionysiana, ubi praeter aliis Evang. verba afferuntur: *Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, machatur; similiter et qui dimissam duxerit, machatur*. Item can. Afric. 102, seu Milev. II, c. 17, nisi libuisset Graecis regulis adherere.

cap. 5 promulgatum est : « Si quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contempnente ab Ecclesia aequestraverit, et seorsum colligens altare constituat, et commoenti episcopo non acquieverit, nec consentire vel obedire voluerit semel et iterum convocanti, hic damnetur omnimodo, nec ultra remedium consequatur, quia [Lamb. et Gent. add. suam] recipere non potest dignitatem; quod si ecclesiam turbare et sollicitare persistit, tanquam seditiosus per potestates exteras opprimatur. »

Nonum capitulum de clericis et monachis non manentibus in suo proposito, quod interrogatum est, in canone Chalcedonensi cap. 7 decretum est : « Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt, statuimus neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam, aut hoc tentantes, et non agentes poenitentiam, quo minus redire debeant, ad id, quod propter Deum primitus elegerant, anathematizari. »

Decimum capitulum de clericis, qui sunt in ptochiis [hospitatibus], monasteriis, atque martyriis, ex canone Chalcedonensi concilii cap. 9 [Lamb., 8] ita decretum est : « Clerici, qui praeficiuntur ptochiis, vel ordinantur in monasteriis, et basilicis martyrum, in episcoporum qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant. Nec per contumaciam ab episcopo suo desinant; qui vero audeat evertere huiusmodi formam quocumque modo, nec proprio subjiciuntur episcopo, siquidem clerici sunt, canonum correptionibus subiacent; si vero laici vel monachi fuerint, communione priventur. »

Undecimum capitulum, qui clerici etiam ab uxoribus abstinere debeant, ex concilio Africano cap. 37 ita continetur : « Praeterea, cum de quorundam clericorum, quamvis erga uxores proprias incontinentia referretur, placuit episcopos et presbyteros seu diaconos, secundum propria statuta, etiam ab uxoribus continere; quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio : ceteros autem clericos ad id non cogi, sed secundum uniuscujusque ecclesiae consuetudinem observari debere. »

^a Lamb., cum manere debeant; Tengn. commonere debeant correxerit ponendo quominus redire, et apposuit ad id quod deerat.

^b Xenodochia, seu hospitalia sunt pauperum seniorum, cujusmodi est insigne sancti Michaelis ad Ripam Tiberis Innocentii XII liberalitate excitatum. Pelagium quoque II narrat liber Pontific. domum suam convertisse in ptochium.

^c Dixi in admon. ad hanc epist. hunc canonem traditioni et decretis apostol. sedis adversari. Eam consule (pag. 39). Iis, quæ de Gregorio dixi, adde hæc pauca sancti Leonis ad Anastas. Thessalon. (ep. 84, c. 4). « Ad exhibendam perfectæ continentiae puritatem nec subdiaconibus quidem connubium carnale conceditur : ut et qui habent, sint tanquam non habentes (I Cor. vii), et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus a capite est, dignum est custodiri; quanto magis in primo, aut secundo, vel tertio servandum est? »

^d Siricius epist. ad Himer. (cap. 15) monachos morum gravitate, et vitæ ac fidei institutione sancta

Duodecimum capitulum, de his, qui uxores aut viros dimittunt, ut sic maneant, ex concilio supra-scripto Africano, cap. 69, ita continetur : « Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur; sed ita maneant, aut sibi invicem reconcilientur; quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. »

⁴⁹ Decimum tertium capitulum. Inquisitum est, quod monachus, si clericus factus fuerit, quid agi [Bar., agere] debeat. Ex decreto beati Innocentii papæ cap. 17, continetur : « De monachis qui diu morantur in monasteriis, et postea ad clericatus ordinem pervenerint [Lamb. add. statuimus], non debere eos a proprio proposito deviare; aut enim, sicut in monasterio fuit, et quod diu servavit, in meliori gradu positus, amittere non debet; aut si corruptus [Lamb., Gent., hic et infra, correptus], postea baptizatus, et in monasterio sedens ad clericatus ordinem accedere voluerit, uxorem omnino habere non poterit, quia nec benedici cum sponsa potest, jam antea corruptus; quæ forma servatur in clericis, maxime cum vetus regula hoc habeat, ut quisque corruptus baptizatus, clericus esse voluisset, sponderet se uxorem omnino non ducere. »

Decimum quartum cap. Quod presbyteri, aut diaconi, si in aliquo crimine prolapsi fuerint, non possint per manus impositionem poenitentiae remedium consequi. In decreto beati Leonis papæ, cap. 16, decretum est ita : « Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui presbyterali honore, aut diaconii gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant poenitendi; quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est : Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo? Unde huiusmodi lapsis ad promerendum misericordiam Dei secreta [Lamb., privata; Gent., probata] est expetenda secessio, ubi illis satisfactio fuerit digna, sed [Lamb., si fuerit digna, sit] etiam fructuosa. »

⁵⁰ Decimum quintum cap. pro eo quod interrogatum est de laicis qui ecclesias in suis proprietatibus commendatos, ad cleri officia promovendos decreverat. Quæritur hic post ejusmodi promotionem quid agendum eis sit? Plena tunc esset responsio, si decretorum Zosimi cap. primum esset additum, quo statuitur monachos ad episcopale culmen pervenire posse per gradus exorcistæ, acolyti, subdiaconi, diaconi, ac presbyteri (Ad Ezech. cap. 4). Inde autem Constantio (l. cit., p. 970) novum suppetit argumentum adversus constitutum Silvestri, quo ostiarius gradibus præpropere accensetur.

^e Ead. epist. (cap. 14) Siricius cleri omnis exemplo usus erat ad removendos laicos a clericatus honore : « Sicut poenitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita et post poenitentiam et reconciliationem nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci. » Ante Leonem concil. Carthag. v can. 11, de presbyteris et diaconis idem sanxerat. Cum autem is canon a cod. Afric. absit, Cresconium latuit, quo duce utitur Zacharias. Hanc disciplinam cleri generalem ad solos diaconos et presbyteros reductam, videsis ap. Coustant (cit. l., p. 636).

bus construunt, quis ipsos [*Lamb., Gent., ipsas*] debeat regere, aut gubernare. « A sanctis Patribus ita statutum est, et in præceptis apostolicis continetur. Juxta petitoris imploratum, ut si in quolibet fundo cujuscunque juris oratorium sive basilica fuerit constructa, pro ejus devotione in honorem cujuscunque sancti, in cujus episcopi parochia fuerit fundatum oratorium aut basilica, percepta primitus donatione legitima, id est præstantem [*Lamb., Bar., præstante*] tot, gestisque municipalibus allegatis, prædictum oratorium per missas publicas solemniter consecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisteria construantur, nec presbyter constituitur cardinalis; sed et si missas ibi facere [*Lamb., Gent., si missus sibi forte*] maluerit, ab episcopo noverit presbyterum, postulandum; quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote nullatenus [*Lamb., ullatenus*] resistatur, nisi ab episcopo fuerit ordinatum ^a. »

Sextum decimum capitulum de clericis qui proprias ecclesias relinquunt, quid de eis agi debeat, ex canone sanctorum apostolorum, cap. 15, ita continetur: « Si quis presbyter, aut diaconus, aut quilibet de numero clericorum relinquens propriam parochiam pergat ad alienam, et omnino presbyter declinans [*Lamb., omnino declinans præter*] episcopi sui conscientiam in aliena parochia commoretur, hunc alterius ministrare non patimur, præcipue si vocatus ab episcopo redire contempserit, in sua inquietudine perseverans. Tamen tanquam laicus ibi communicet ^b. »

^a A Collectione recedit hoc cap. suorumque prædecessorum decretis insistit. Sanctus Greg. Magnus ad Benenatum episc. Fundarit. (lib. vii, ep. 85), ad Decium episc. Lilybetan. (l. viii, ep. 63) et ad Passivum episc. Firman. (lib. xi, ep. 20) luculenter hac de re. Binas Pelagii I litteras quinquaginta fere annis antiquiores profert Holsten. (*Coll. Rom.* part. 1, p. 234 seq.) ex collectione card. Deusdedit, queis eadem formulæ continentur. Zachariæ autem avo liber Diurnus Romæ. Pont. suppeditabat formulam (*Garner.* cap. 5, tit. 3 et seq.); et sanctorum Patrum decreta hic laudatæ haud suppetebant ex Diurno. Plura ex iis sunt ap. Gratianum (*dist. 1, de Consecr.*), spuria tamen nonnulla certis in crinista, que ab eruditis secerni facile possunt. Mahill., *Mus. Ital. tom. II* (*Comm. præv.* p. xix), ex Gregorii epistolis quinque omnino capita educit: 1, ut nullum corpus ibi sit humatum quod Zachariæ præterit, tanquam abs re; 2, ut dos sufficiens assignetur; 3, ut nullum loci baptisterium constituitur; 4, ut nullus ibidem presbyter incardinetur; 5, ut nulla in eo fiant missæ publicæ, sed presbyter ab episcopo postuletur pro missæ celebratione. Eadem hic, præter primum, numerantur.

^b Domi querenda erat responsio. Eorum siquidem majores (*Conc. Arel.* an. 514, can. 21) una cum aliis episcopis deceverant: « De presbyteris, aut diaconibus qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, et ad alia loca se transferunt, placuit, ut eis locis ministrent, quibus præfixi sunt. Quod si relictiis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur. » Perinde concil. Arel. II (*can. 23*). Vide Nicænos canones 15 et 16, et Gelas. decret. 23.

^c *Lamb., in eodem canone sanctorum apostolorum, cap. 16.*

^d Laudati canones Nicæni, et Gelasii decretum (*ep. 9, c. 23*) huc etiam spectant.

51 Decimum septimum capitulum. Item pro episcopis, qui alterius clericos susceperint, ut excommunicentur, in eodem concilio cap. 16 ^c, continetur: Episcopus vero, apud quem memoratus esse consiterit, contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans, tanquam clericos forte susceperit, velut magister inquietudinis communionem privetur ^d. »

Decimum octavum capitulum, qui clerici uxores sortiri debeant in 27 ^e cap. canonum sanctorum apostolorum decretum est: « In nuptis autem, qui ad clerum proveci sunt, præcipimus, ut si voluerint, uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo ^e. »

Nonum decimum capitulum, ut nullus presbyter aut diaconus sine commendatitiis epistolis suscipiatur, in eodem canone sanctorum apostolorum [*Lamb. add. cap. 34*] continetur: « Nullus episcoporum peregrinorum, aut presbyterorum, seu diaconorum sine commendatitiis suscipiatur epistolis; et cum scripta detulerint, discutiantur attentius, et ita suscipiantur, si prædicatores pietatis exstiterint. Sin minus, neque necessaria subministrentur eis, et ad communionem nullatenus admittantur, quia a surreptione multa proveniunt ^e. »

52 Vicesimum capitulum de virginibus velatis, si deviaerint, quid de illis agendum sit: in libro Decretorum beati Innocentii papæ, cap. 14 [*Lamb., 19*], assertum est: « Quæ Christo spirititaliter nubunt, et a sacerdote velantur, si postea vel publice nupsent, vel se clanculo corruerint, non eas admittendas

^c *In 2 et 7, sic et Cent.*

^d Hic canon ab Ecclesiæ Romanæ disciplina abhorret, tum quia cantores inter ordinum gradus non novit, tum quia varios ecclesiarum mores in Occidente esse non ignorabat, ad cleri minoris conjugia quod attinet. In Gallia præsertim Agathense concil. (*can. 39*). « Presbyteri, ait, diacones, subdiacones, vel deinceps, quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum vitent convivia. » Vide Thomassin. (l. 1, 2, c. 62) qui minoribus etiam clericis interdicti nuptiis, post ordinationem inde colligit. Erat præterea concil. Chalced. (*can. 14*) haud generalem statuens disciplinam, et psalmistas habens, juxta Dionysian. versionem, pro cantores, quod nomen Rom. Ecclesiam minus decebat: « Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores ducere. »

^e Canones Laodiceni 41 et 42, Antioch. 7, nimia brevitate laborant, idcirco Apostolor. 34 reponitur, licet questioni minus aptum. Chalcedonen. etiam 13 clerum omnem amplectitur. Aliis aptior ad Francorum quæsitæ erat can. Agathen. 52: « Presbytero, aut diacono, vel clerico sine antistitis sui epistolis ambulanti communionem nullus impendat. » Non enim de episcopis quærebant, qui sine metropolitani formata ab ecclesiis suis discedere non poterant: « Nullus episcoporum naviget sine formata primatis (Cod. Can. Afr. 56). Sed de presbyteris ^e et diaconis, qui a suo episcopo accipere debebant formatas (*can. Afr. 106*), tametsi Antioch. concil. (*can. 8*) etiam chorepiscopis hanc facultatem præbeat. In Gallis ex Zosimi privilegio (*ep. 1, c. 1*) Arelatensis metropolitæ erat, formatas « ex quolibet Galliar. parte sub quolibet ecclesiastico gradu » discedentibus concedere. At Zachariæ temporibus Gallicanæ Ecclesiæ status nullus fere erat, antiquatæ metropoles, disciplina omnibus pessumdata.

esse ad agenda[m] pœnitentiam, nisi is cui se conjunxerant, de mundo recesserit; si enim de hominibus hæc ratio custoditur, quæcunque, vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agendi pœnitentiam licentia concedatur, nisi unus ex his fuerit defunctus: quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortalis se sponso conjunxerat, et postea humanas ad nuptias migravit *.)

Vicesimum primum capitulum, idem de non velatis virginibus, si deviaverint, in eodem libro 20 cap. continetur: « Hæc vero, quæ nondum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupserint, his agenda aliquando tempore pœnitentia est, quia sponsio ejus Domino tenebatur ^b. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit. Nam si apostolus Paulus, quæ a proposito viduitatis discesserant, dixit eas habere *damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*; quanto potius virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt conatæ? Hæc itaque, fratres charissimi ^c, si plena vigilantia fuerint ab omnibus Dei sacerdotibus observata, cessabit ambitio, iniquitas superata calcabitur, veritas spirituali fervore flagrabit, pax prædicata labiis cum voluntate animi concordabit. Implebitur edictum Apostoli, ut unanimes, unum sentientes, permaneamus in Christo, nihil per contentionem ⁵³ nobis, neque per inanem gloriam vindicantes, non hominibus, sed Deo nostro Salvatore placentes. »

Vicesimum secundum capitulum de his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores uxores acceperint in concilio Neocæsariense cap. 2, continetur: « Mulier, si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque

* Sanctus Leo epist. ad Rusticum (cap. 15): « Ambigi vero non potest crimen magnum admitti, ubi et propositum deseritur, et consecratio violatur. Nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid eos manebit, qui corruerint foedera divini sacramenti? » Nullum tamen remedium offert, ut Innoc. Vide sancti Basil. can. 48.

^b Lamb., quia sponsio earum a Domino tenebatur. Bar. et Cent.: quia sponsione ejusmodi tenebatur.

^c Innocentius, qui Victoricio scribebat, ait: Frater charissime; sed Zacharias, qui plures alloquitur, ac sua facit Innocentii verba, Fratres chariss. Notatu dignum, quod concil. Turonense II, an. 567 celebratum, utrumque caput expressit (can. 20) ex sententia papæ Innoc. ad Victoric. episc. Rothom. Dionysianam quippe collectionem Gallia ignorabat: deinde subdit: « Quis sacerdotum contra decreta talia, quæ a sede apostolica processerunt, agere præsumat? » Sic tum venerabantur, ut æquum erat, decreta pontificum Romanorum.

^d Sic etiam Bar. et Cent.; in ipso concilio est: *Fructum pœnitentiæ consequatur*. Lamb., *in vita consequatur*; et addit: *quod si defecerit mulier, aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti*.

* Tanta in re præter Græcas regulas apostolicæ auctoritatis præsidio nititur. Greg. II et III decreta probat, et explicat. Gregorius enim II ad tempus, et terroris amovendi causa (res erat de Germanis nuper conversis) ita Bonifacium per litteras affatus

A ad mortem: verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis, hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ in vita permanenti ^d. Nos autem, gratia divina suffragante, juxta prædecessorum et antecessorum pontificum decreta, multo amplius confirmantes dicimus, ut dum usque sese generatio cognoverit, juxta ritum et normam Christianitatis, et religionem Romanorum non copulentur conjugii. Sed nec spiritalem, id est, commatrem, aut filiam, quod absit, quis ducat temerario ausu uxorem; est namque nefas et perniciosum peccatum coram Deo et angelis ejus; in tantum enim grave est, ut nullus sanctorum Patrum, neque sacrarum synodorum assertiones [*Lamb., nullis assertionibus*], vel etiam in imperialibus ^B legibus quispiam judicatus sit; sed terribile Dei iudicium metuentes siluerunt sententiam dare ^e.

Vicesimum tertium capitulum de his qui homicidium sponte perpetraverunt, in vicesimo primo capitulo Ancyran concilii continetur: « Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ se submittant; perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur. »

⁵⁴ Vicesimum quartum capitulum, item de his qui homicidium non sponte perpetraverunt; in eodem Canone cap. 22. [*Bar., 25*] continetur: « De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septem annorum pœnitentiam, perfectionem consequi præcepit; secunda vero, quinquennii tempus ex-
plere. »

^C Vicesimum quintum capitulum de his qui adulteras habent uxores, vel si ipsi adulteri comprobantur. In concilio Ancyrano c. 19 continetur: « Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit? Septem annorum pœnitentia oportet eum perfectionem consequi secundum pristinos gradus ^f. »

erat: « Dicimus, quod oportuerat quidem, quandiu se agnoscent affinitate propinquos ad hujus copule non accedere societatem. Sed quia temperantia magis, et præsertim in tam barbara gente plus placet quam districtio censure, concedendum est, ut post quartam generationem jungantur. » Contra Gregorium III sua in decretali epistola ad eundem Bonifacium cap. 5, ita decreverat: « Progeniti vero suam unumquemque usque ad septimam generationem observare decrevimus (Labbe, *Concil. tom. VI, pag. 1448, 1469*). » Postremum hoc decretum Zacharias ante annos quinque in concilio Rom. confirmaverat, anno 745 (*Ibid., pag. 1549*). De Gregorii autem II epistola, « neque hoc silendum est, inquit, quod in Germaniæ partibus ita diu vulgatum est, quod quidem in archivo nostræ sanctæ Ecclesiæ scriptum minime reperimus; ipsis tamen asserentibus hominibus de Germaniæ partibus didicimus, quod Lonæ recordationis sanctus Gregorius papa dum eorum ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta se copulare generatione, sed dum rudes erant, et invitandi ad fidem, quanquam minime scriptum, ut dictum est, reperimus, credere non ambigimus. » In hanc sententiam pro summa auctoritate loquitur, affinitatis etiam, et cognationum gradus, quos ipse in laudato concilio, post Gregorium III, recensuerat confirmans.

^f Exsuperio in eadem fere causa consulenti Innoc. (cap. 4) reposuerat communionem privandos: « Mu-

Vicesimum sextum cap. de monachis et virginibus A propositum non servantibus in libro Decretorum beati Syricii papæ cap. 6 continetur : « Præterea monachorum quosdam, atque monacharum, abjecto proposito sanctitatis, in tantam protestaris demersos esse lasciviam, ut prius clanculo, vel sub monasteriorum prætextu illicita ac sacrilega se contagione miscerint ; postea vero in abruptum conscientiæ desperationem perducti, de illicitis complexibus libere filios procrearent, quod et publicæ leges, et ecclesiastica jura condemnant : has igitur impudicas detestabilesque personas a monasteriorum cœtu, electorumque [Lamb., ecclesiarumque] conventibus eliminandas esse mandamus, quatenus retrusæ in ergastulis, tantum facinus continua lamentatione deflentes purificato possint pœnitudinibus igne decoquere, ut eis, vel ad mortem saltem solius misericordiæ intuitu, per communionis gratiam, possit indulgentia subvenire a. »

55 Vigesimum septimum cap. de his quæ non coacte, sed voluntate propria virginitatis propositum susceperunt, quod delinquant cum nupserint, etsi nondum fuerint consecratæ ; in libro Decretorum beati Leonis papæ, cap. 28 [Lamb., 27] continetur. « Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo judicio virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur et jam, si [Id., etiam si] nondum eis gratia consecrationis accessit, cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent b. »

Hæc itaque, charissimi nobis, et dilectissimi, quæ

heribus, prodito earum crimine, communio denegatur. Virorum autem latente commisso, non facile aliquis ex suspicionibus abstinetur. Qui utique submovebitur, si ejus flagitium delegatur. Cum ergo par causa sit, interdum, probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit. » Ita, ni fallor, et hic rependendum erat, nisi antiquior disciplina ex Græcis regulis præsto fuisset, seu potius tempori aptior visa esset.

* Francorum interrogationem haud dubie propius attingit Leonis responsio 14 ad Rusticum Narbonensem : « Propositum, ait, monachi proprio arbitrio, aut voluntate susceptum deseri non potest absque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet et reddere. Unde qui relicta singularitatis professione ad militiam, vel ad nuptias devolutus est, publicæ pœnitentiæ satisfactione purgandus est : quia etsi innocens sit militia, et honestum potest esse conjugium, electionem tamen meliorum deseruisse transgressio est. » Proxime autem concil. Tol. vi (can. 6) sic decernens : « Quisquis virorum vel mulierum habitum semel induerit spontaneè religiosum, aut si vir deditus ecclesiæ choro, vel femina fuerit, ac

superius annexa sunt, in quantum, miserante Deo, valuimus, inter cætera cap. desforantes, tam sanctorum apostolorum, quam et jam [Id. hic et infra, etiam et] et beatorum Patrum sanctiones, seu et jura et probabiliū beatissimorum pontificum decreta, ut uniuscujusque capituli sententia continet, in brevi eloquio perstringentes, ad vestri præsulatus notitiam et prædicationem, atque populi vobis a Deo crediti ædificationem, mandavimus ministranda atque perficienda ; hortantes vestram omnium prudentissimam sanctitatem, et procerum directionem, omni moderationi [Lamb. et Bar., ut omnimoda ratione] non declinantes, a dextris aut sinistris, sed viam regiam incedentes, constantissime observetis apostolica mandata ; etenim hæc, amantissimi nobis, vobis dedimus in mandatis, ut nec nos coram Deo de taciturnitate judicemur, nec vos de neglectu coram eo cogamini reddere rationem, sicut scriptum est in Dominico præcepto : *Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent* (Joan. xv). Itaque nihil excusationis adhibentes, omnium rationabilium animarum salutem procuretis, 56 ita currentes in agone, ut non vituperetur ministerium vestrum, sed magis de palma victoriæ bravium accipietis [Lamb., accipiat] juxta egregii Apostoli dictum, *habentes, bonis actibus inhærendo, repositam coronam justitiæ* in siderea mansione, quam vobis reddat in illum diem justus judex Dominus Deus et Salvator noster Jesus Christus, qui vivit in unitate cum Deo Patre omnipotente, et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.

fuit delegata puellarum monasterio, in utroque sexu prævaricator ad propositum invitatus reverti cogatur : ut vir detondeatur, et puella monasterio reintegretur. Si autem quolibet patrocinio desertores permanere voluerint, sacerdotali sententia ita de Christianorum cœtu habeantur extorres, ut nec locutio cum eis ulla sit communis. » Horum vero capitum alterum deest in collectione Dionysiana quam sequitur Zacharias.

b Alteram partem hujus capituli, quod est 15 ad Rusticum, attuli not. a, col. 89. Hic subjiciam primum ex canonibus ad Gallos, quos Sirmondus et Labbeus Innocentio, P. Constant. Siricio tribuendos putat (Epist. Rom. Pont. tom. I, p. 682 seqq.). Juvat siquidem extra Collectionem petere quæ ad rem plurimum faciunt : « Puella, quæ nondum velata est, sed proposuerat sic manere, licet non sit in Christo velata ; tamen quia proposuit, et in conjugio velata non est, furtivæ nuptiæ appellantur : ex eo quod matrimonii coelestis præceptum non servaverit, amore properante, ad libidinis cæcitatē. » Huc etiam spectant quæ supra cap. 21.

57 IN STEPHANI II LITTERAS ADMONITIO.

Cum Zacharias obiit supremum diem, anno videlicet 752, mensis Martii 24, duodecim infra dies duo pontifices sunt electi, utriusque nomen Stephanus ; at prior tridui spatium, antequam consecraretur occumbens, neque ab Anastasio Bibliothecario, neque ab antiquorum ullo inter pontifices recensetur. Panvinius, quem card. Baronius sequitur, hunc etiam refert in reliquorum numerum. Hinc factum est ut

Stephanus II, al. III, hic noster audiat, tametsi tridui illius electi vix nomen ad nos pervenerit. Stephanus igitur II ad Petri cathedram ascendit, cum temporis causæ erant plures cur Gregorii III exemplo auxilium peteret, idque opportunius, ex Francia, quod intermissum tandiu erat. Etenim Pippinus, Caroli Martelli filius, nullo amicitiae aut societatis vinculo junctus erat cum Aistulpho Langobardorum